

OBILJEŽAVANJE
30 GODINA ISTARSKÉ ŽUPANIJE
REGIONE ISTRIANA

|
80. GODINA
PRIKLJUČENJA ISTRE
REPUBLICI HRVATSKOJ

RUJANSKA ILI PAZINSKE ODLUKE – DOGAĐAJ XX STOLJEĆA

Vijećnici skupštine Istarske županije – Regione Istriana na svečanoj sjednici u Pazinu, 27. rujna 2011., održanoj u povodu Dana Istarske županije – Regione Istriana, jednoglasno su prihvatili Deklaraciju o proglašenju sveopćenarodnoga i plebiscitarnog ustanka stanovnika Istre te Pazinske odluke o sjedinjenju s Hrvatskom iz rujna 1943. kao najvažnije događaje u istarskoj povijesti 20. stoljeća.

Deklaracijom se *odaje poštovanje hrabrosti istarskoga naroda predvođenog antifašističkim pokretom, koji je u jeku Drugoga svjetskog rata odlučio sam odrediti svoju sudbinu*. Imao je hrabrosti i snage *istaknuti visoku razinu zaštite ljudskih i manjinskih prava, suživot i snošljivost kao najviše vrednote protiv sila koje su prijetile pogaziti principe slobode, jednakosti i ravnopravnosti naroda i građana*.

ODLUKA 13. RUJNA

Nakon kapitulacije Italije 8. rujna 1943. o kojoj se u Istri doznalo kasno poslijepodne istoga dana, narod Istre počeo je skidati fašistička obilježja s javnih zgrada. Sljedećeg dana, 9. rujna započeo je opći ustanak naroda Istre i u tijeku nekoliko narednih dana razoružano je oko 8 600 talijanskih vojnika, kojima valja dodati jedinice karabinjera i fašista. Pod oružjem se našlo oko 10 000 Istrana te je do 11. rujna oslobođen gotovo cijeli poluotok osim Pule, Fažane, Brijuna i Vodnjana.

U takvim je okolnostima 13. rujna 1943. započeo skup kojemu je na čelu bio Joakim Rakovac. Odmah nakon njegovog pozdravnog govora Ljubo Drndić pročitao je Proglas Okružnog Narodno oslobodilačkog odbora za Istru, nositelja nove vlasti o priključenju matici zemlji i proglašenju ujedinjenja s ostalom našom hrvatskom braćom. U proglasu pod nazivom Istarski narode] stoji da je Istra oslobođena snagom vlastita oružja i masovnog dragovoljnog pristupanja partizanskim postrojbama te voljom naroda. Proglas poručuje da je Istra hrvatska zemlja i da će hrvatska ostati te označava kraj fašističke i talijanske vlasti na prostoru Istre, smjenu sustava i početak legalnog djelovanja nove izvršne narodne vlasti.

POTVRDA ODLUKA DONESENIH 13. RUJNA

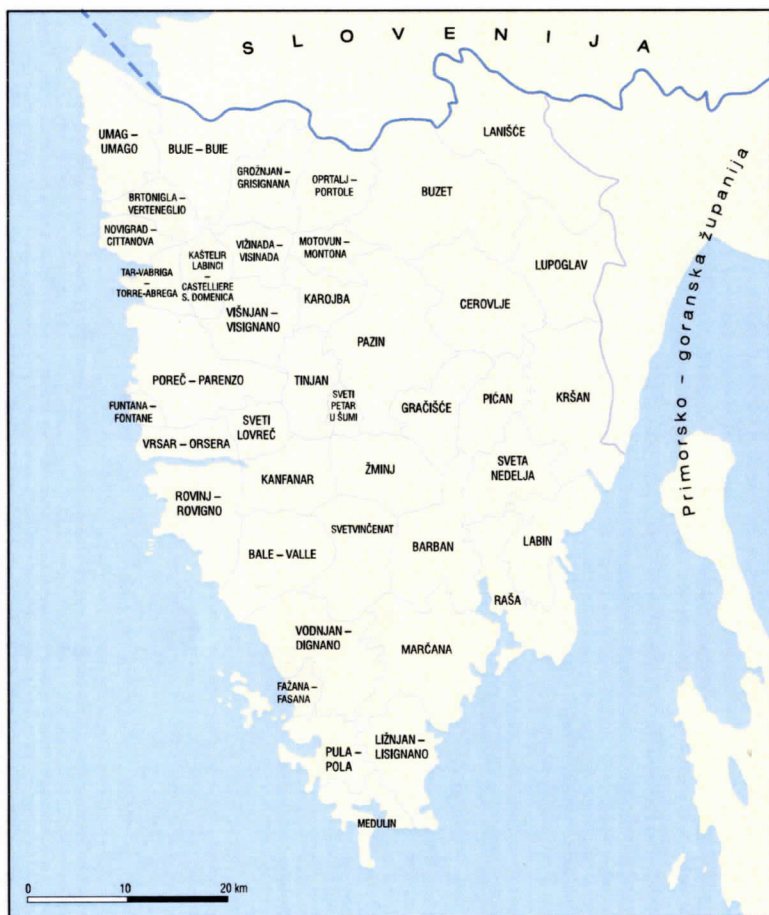
Vladimir Nazor kao predsjednik ZAVNOH-a je u ime tog tijela 20. rujna 1943. godine Odluku ZAVNOH-a o priključenju Istre, Zadra i svih spomenutih okupiranih dijelova matici Hrvatskoj, a koja je potvrđena 12. listopada na Drugome zasjedanju ZAVNOH-a u Plaškom. U studenome je akte ZAVNOH-a i Slovenskog narodnoosvobodilnog odbora potvrdio AVNOJ na svojem Drugome zasjedanju u Jajcu.

ODLUKA 25. I 26. RUJNA

U Pazinu je 25. i 26. rujna održan Sabor istarskih narodnih predstavnika na kojem je izabran privremeni Pokrajinski narodno oslobodilački odbor za Istru te potvrđena odluka o odcjepljenju od Italije i sjedinjenju s Hrvatskom i Jugoslavijom. Donesene su i odluke o ukidanju talijanskih fašističkih zakona, o promjeni nasilno potalijančenih prezimena, imena i toponima, o otvaranju hrvatskih škola, o priznavanju nacionalnih prava Talijanima u Istri...

Danas se 25. rujna obilježava kao Dan Istarske županije – Regione Istriana.

Istarska je županija utvrđena Zakonom o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, kao jedna od 20 hrvatskih županija. Konstituirajuća sjednica Županijske skupštine Županije Istarske održana je 16. travnja 1993. u Pazinu. Sukladno odredbama Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi županija je jedinica područne (regionalne) samouprave čije područje predstavlja prirodnu, povijesnu, prometnu, gospodarsku, društvenu i samoupravnu cjelinu, a ustrojava se radi obavljanja poslova od područnoga (regionalnog) interesa. Skupština Istarske županije, na sjednici održanoj 23. rujna 2002., donijela je odluku o proglašenju Dana Istarske županije, koji će se obilježavati i slaviti 25. rujna. Tog su dana, 1943., predstavnici hrvatskog i talijanskog naroda na Istarskom saboru u Pazinu potvrdili odluku NOO Istre od 13. rujna 1943. o potpunom odcjepljenju Istre od Italije i njezinom priključenju Hrvatskoj.

KARTA 1. Smještaj gradova i općina Istarske županije

Županijski ustroj čine skupština, župan i zamjenici župana te upravna tijela. Istarska županija je podijeljena na 41 teritorijalnu jedinicu lokalne samouprave - na 10 gradova i 31 općinu. Zanimljivo je da Istarska županija - Regione Istriana te gradovi i općine koji imaju službeni naziv na hrvatskom i talijanskom jeziku su dvojezični. Sjedište Istarske županije i Skupštine Istarske županije je u Pazinu.

- ▶ Gradovi su: Buje-Buie, Buzet, Labin, Novigrad-Cittanova, Pazin, Poreč-Parenzo, Pula-Pola, Rovinj-Rovigno, Umag-Umago i Vodnjan-Dignano.
- ▶ Općine su: Bale-Valle, Barban, Brtonigla-Verteneglio, Cerovlje, Fažana-Fasana, Funtana, Gračišće, Grožnjan-Grisignana, Kanfanar, Karojba, Kaštelir-Labinci - Castellier-Santa Domenica, Kršan, Lanišće, Ližnjan-Lisignano, Luopglav, Marčana, Medulin, Motovun-Montona, Oprtalj-Portole, Pićan, Raša, Sveti Lovreč, Sveta Nedelja, Sveti Petar u Šumi, Svetvinčenat, Tar-Vabriga, Tinjan, Višnjani-Visignano, Vižnada-Visinada, Vrsar-Orsera i Žminj.

Stihove pjesme "Krasna zemljo" napisao je Ivan Cukon, a uglazbio ih je Matko Brajša Rašan. Ta je svečana pjesma nastala kao himna Družbe svetog Ćirila i Metoda. Autor stihova Ivan Cukon (Medulin, 23.x.1868. - Zagreb, 7.x.1928.) bio je odvjetnik i političar, borac za nacionalna prava istarskih Hrvata. Osnivač je prosvjetnog i potpornog društva "Istra" koje je djelovalo u Zagrebu. Matko Brajša Rašan (Pićan, 11.xii.1859. - Zagreb, 5.x.1934.) bio je poznati je etnomuzikolog i skladatelj. Skupljao je i zapisivao istarske narodne napjeve, skladao crkvene skladbe, budnice, himne i koračnice. Osnivač je pjevačkih zborova u Istri.

Krasna zemljo

*"Krasna zemljo, Istro mila
dome roda hrvatskog
Kud se ori pjesan vila,
s Učke tja do mora tvog.
Glas se čuje oko Raše,
čuje Mirna, Draga, Lim
Sve se diže što je naše
za rod gori srcem svim.
Slava tebi Pazin - grade
koj' nam čuvaš rodni kraj
Divne li ste, oj Livade
nek' vas mine tuđi sjaj!
Sva se Istra širom budi
Pula, Buzet, Lošinj, Cres
Svuđ pomažu dobri ljudi
nauk žari kano krijes."*

SLIKA 1. Zastava i grb (Izvor: mrežne stranice Istarske županije)

Koza, odnosno jarac tradicionalan je simbol Istre već stoljećima. Likovno rješenje grba, što ga je usvojila Županijska skupština 1. srpnja 2002., temelji se na jednom od povijesnih grbova Istre iz 19. stoljeća. Zastava je vodoravna plavo-zelena dvobojnica s grbom u sredini. Plava boja simbolizira istarsko nebo i more, a zelenilo unutrašnjost Istre.

Stanovništvo u Istarskoj županiji prema popisu iz 2021.

► UKUPAN BROJ STANOVNIKA: 195.237 (IZVOR: DZS, POPIS 2021.)

Narodnost	Ukupan broj	Udio u ukupnom broju stanovnika u %
Hrvati	149.152	76,40
Talijani	9.784	5,01
Srbi	5.778	2,96
Bošnjaci	4.838	2,48
Albanci	2.055	1,05
Slovenci	1.515	0,78
Romi	531	0,27
Ostali	4.689	2,40
Regionalna pripadnost	10.025	5,13
Ne izjašnjavaju se i nepoznato	6.870	3,51

Vjeroispovijest	Ukupan broj	Udio u ukupnom broju stanovnika u %
Katolici	127.529	65,32
Ostali kršćani	9.387	4,98
Muslimani	8.475	4,34
Pravoslavci	5.848	3,00
Ostale religije, pokreti i svjetonazori	1.839	0,94
Agnostici i skeptici	4.640	2,38
Nisu vjernici i ateisti	19.389	9,93
Ne izjašnjavaju se i nepoznato	17.799	8,80

Istarski poluotok obuhvaća površinu od 3.476 km². To područje dijele tri države: Hrvatska, Slovenija i Italija. Vrlo malen dio Istre, tek sjeverna strana Miljskoga poluotoka, pripada Republici Italiji. Slovensko primorje s Koparskim zaljevom i dijelom Piranskoga zaljeva do ušća rijeke Dragonje dio je Republike Slovenije. Najveći dio, ili 3.130 km² (90% površine), pripada Republici Hrvatskoj. Većina hrvatskog dijela površine od 2.822 km² ili 4,98 posto od ukupne površine Republike Hrvatske pripada Istarskoj županiji. Ostali dio od 310 km² administrativno-teritorijalno pripada Primorsko-goranskoj županiji. Reljefnu strukturu Istre karakteriziraju: prostrani valoviti ravnjak, kompozitne doline i obale različitog pružanja; zatim brdski prostor u obliku više strukturnih stepenica Ćićarije s unutrašnjim padinama Učke, kao i manji oblici, pretežno u priobalnom pojasu. Na temelju geološkog sastava i različitih vrsta tala, Norbert Krebs odredio je 1907. tri reljefne cjeline: brdoviti sjeverni rub (*Bijela Istra*), niže flišno pobrđe (*Siva Istra*) i niske vapnenačke zaravni (*Crvena Istra*). Visoka zona Istre poznata je kao *Bijela Istra* i obuhvaća gorski hrbat Učke (Vojak 1401m) i gorsku skupinu Ćićarije (Planik 1272m), koji čine krajnji sjeverozapadni i sjeveroistočni dio istarskog poluotoka.

Zbog naslaga fliša, a s obzirom na veliku zastupljenost gline i njezine sive boje, središnja se Istra naziva i *Siva Istra*. Obuhvaća središnji dio poluotoka, koji je odvojen od visoke zone Istre rasjednim odsjekom visokim i do 100 m. Na mnogim mjestima središnje Istre, osobito oko Pazina i Buzeta, prisutne su ogoljele uzvisine s nerazvijenim tlima, izbrzdane jarugama i drobinom koja se skuplja u podnožju padina. Zbog bujne vegetacije taj je kraj poznat i pod nazivom Zelena Istra, a u njemu prevladavaju uglavnom poljoprivredne površine. Istarski ravnjak je nisko i zaravnjeno primorsko područje koje se proteže od Piranskoga zaljeva do Plomina; blago valovita zaravan prema istoku se izdiže do visine od 400 m. S obzirom na vapnenačku podlogu i njezinu podložnost kemijskom trošenju, nastaju mnogobrojne pukotine, škrape, ponikve, uvale, špilje, jame i ponori. Prevladavaju blagi nagibi koji onemogućuju ispiranje tla pa dolazi do nakupljanja zemlje cr-

venice. Stoga je ta reljefna cjelina poznata kao *Crvena Istra*.

Zasebno geomorfološko obilježje Istre njezine su obale. Istra je, zajedno s Cresom, Lošinjem i ostalim otocima sjevernog Jadrana, prije 25000 godina činila jedinstveno kopno. Stoga su obalni predjeli Istre vrlo mladi, a formirani su pozitivnim gibanjima morske razine koja su započela i još traju od ledenoga doba.

SLIKA 2. Reljefne cjeline Istre na temelju geološkog sastava i različitih vrsta tala

Starost istarske obale je različita; zapadna je obala mlađa i do prije 10.000 godina bila je sastavni dio naplavne ravnice sjevernog Jadrana, a u jugoistočnom dio more je prodrlo ranije, stvorivši na ušćima rijeka duboke zaljeve (ušće rijeke Raše, Plominski zaljev i dr.). Potopljeni krški reljef karakterističan je za južnu i zapadnu obalu Istre. Na taj su način nastali Brijuni, manje otočne skupine uz zapadnu obalu, mnogobrojni specifični oblici između Medulina i Premanture, Limski zaljev te prirodna prostrana pulska luka. Duboki i uski Limski zaljev očiti je primjer potopljene riječne kanjonske doline u kršu, koju je svojom erozijskom snagom oblikovao Pazinski potok. Njime je u geološkoj prošlosti voda s Čičarije otjecala u more.

Obale su također važan pokazatelj stupnja reljefne raščlanjenosti Istre. Dužina kopnenog dijela Istre iznosi 445 km, a otočnog 95 km; zajedno s otocima i otočićima iznosi 540 km. Zapadna je obala Istre razvedenija, i duga, zajedno s otocima 328 kilometara. Istočna je obala, zajedno s otočićima, duga 212 kilometara. U obalnom pojasu klima je umjereno sredozemna, a u srednjoj i sjevernoj Istri prelazi u umjerenu kontinentalnu. Sredozemna klima duž obale postupno se mijenja prema unutrašnjosti i prelazi u kontinentalnu, zbog hladna zraka koji struji s planina i zbog blizine Alpa. Najniži obalni dio, do nadmorske visine oko 150 metara ima prosječnu siječansku temperaturu iznad 4°C, a srpanjsku od 22 do 24°C. Prema klimatološkim podjelama podneblja, cjelina Istre ima umjereno toplu klimu, iako se najviši predjeli na sjeveroistoku Istre približavaju klimatskim karakteristikama gorskih, odnosno borealnih podneblja. Obalni pojas Istre često se ubraja u umjereno sredozemna, odnosno submediteranska podneblja.

Bogatstvo i raznolikost biljnoga pokriva odraz su zemljopisnog smještaja i položaja, reljefa, tla i klime. Zastupljen je biljni svijet (vegetacija) dinarskog, alpskog i sredozemnog područja, s vazdazelenim šumama hrasta crnike i makije, te listopadnim šumama hrasta medunca, graba i bukve. Mnogobrojne su životinjske vrste sisavaca, ptica, gmazova, vodozemaca i kukaca, od kojih su neke zbog rijetkosti i ugroženosti zaštićene.

Istarski poluotok, zahvaljujući iznimnom zemljopisnom položaju, obiluje prirodnim bogatstvima, od Nacionalnog parka Brijuni, Parka prirode Učka i Rta Kamenjak, do manje poznatih skrivenih dragulja. U Istarskoj se županiji nalaze 33 zaštićena područja na površini od 220,80 km², što čini 7,82% područja Županije. Najveći su Nacionalni park Brijuni i Park prirode Učka. Strogih rezervata u Istri nema, a u kategoriji posebnih rezervata zaštićeni su Motovunska šuma i Kontija (rezervati šumske vegetacije), Limski zaljev (rezervat u moru), močvara Palud (ornitološki rezervat) te Datule-Barbariga (paleontološki rezervat). U kategoriji park-šume zaštićeni su Zlatni rt i Škaraba kraj Rovinja, Šijana i Busoler kraj Pule, poluotok Kašteja kraj Medulina i brdo Soline kraj Vinkurana. Okolina Istarskih toplica kraj Buzeta, Limski zaljev, Pazinski ponor, rovinjski otoci i priobalno područje, područje Gračišće-Pičan, područje između Labina i Rapca te uvala Prtlog, Gornji Kamenjak, Donji Kamenjak, medulinski arhipelag te područje Učke izvan parka prirode pripadaju kategoriji zaštićenoga krajolika. Kao spomenici prirode zaštićene su četiri pinije u Karobji, stablo čempresa u Kašćerji, dva stabla glicinije u Labinu, skupina stabala oko crkvice sv. Ane kraj Červara (botanički spomenici prirode), Pincinova jama (zoološki spomenik prirode), Markova jama, jama Baredine, Vela draga pod Učkom (geomorfološki spomenici prirode) te kamenolom Fantazija (geološki spomenik prirode). Drvodred čempresa na groblju u Rovinju i park u Nedešćini zaštićeni su u kategoriji spomenika parkovne arhitekture. Svim zaštićenim područjima (osim Nacionalnim parkom Brijuni i Parkom prirode Učka) upravlja Natura Histrica. Najveća nevladina udruga koja aktivno djeluje na području Istre je Zelena Istra.

Brijunsko otočje smješteno je na južnom dijelu Istre. Godine 1999. proglašeno je Nacionalnim parkom. Životinjski i biljni svijet Brijuna bogat je mnogobrojnim autohtonim i unesenim biljnim i životinjskim vrstama. Posebno mjesto zauzima Stara maslina koja i nakon 1600 godina daje plodove. Od iznimne su važnosti i tragovi i ostaci dinosaura koje stručnjaci smještaju u doba krede. Premanturski poluotok najjužniji je dio Istre. Zbog iznimnih prirodnih vrijednosti, njegov je južni dio, Punta, proglašen 1996. zaštićenim područ-

jem pod nazivom Rt Kamenjak. Dom je 600 biljnih vrsta koje su sve zakonom zaštićene. Posebno se ističu orhideje kojih ima tridesetak vrsta. Kopno i podmorje Punte nastanjuju iznimne životinjske vrste. Zabilježeno je tako 50 vrsta danjih leptira. Podmorje obiluje faunom, od algi i školjaka do riba i sredozemne medvjedice. Sredozemna medvjedica kao i konjic dugokljunić, plemenita periska, prstac i drugi, strogo su zaštićene vrste. Kao i na Brijunima, u uvali Pinižule i otočiću Fenoligi pronađeno je stotinjak otisaka dinosurovih stopala.

Planina Učka dominira Istrom i spaja je s kontinentom. Učka i dio područja Čičarije proglašeni su 1999. zaštićenim područjem. Bogata livadna i druga antropogena staništa Učke kriju brojne endemske, ugrožene i zaštićene biljne i životinjske vrste. Tako je na području parka očuvan i endemska biljka, učkarski zvončić, a moguće je vidjeti i rijetke ptice poput bjeloglavog supa i surog orla. Najveći dio Učke prekriven je bukovom šumom, s nešto crnoga graba, hrasta te crnoga bora, dok su gospodarski posebno važni nasadi pitomog kestena. Jedan od zasigurno najatraktivnijih lokaliteta Parka prirode Učka svakako je kanjon Vele drage. Ovaj prirodni fenomen, od 1963. zaštićen je kao rezervat prirodnog predjela, a od 1998. kao geomorfološki spomenik prirode.

Među važnije prirodne znamenitosti spada i uvala Palud, jedini ornitološki park u Istri, smještena osam kilometara od Rovinja i Limski zaljev koji se nalazi između Rovinja i Vrsara. Riječ je o morem potopljenoj krškoj dolini dugoj gotovo 13 kilometara. Na zaljev se nastavlja Limska draga koja ulazi u unutrašnjost poluotoka, skoro do samog srca Istre. Sam naziv za Limski kanal i dragu dolazi od latinske riječi Limes, što znači granica. U ovom slučaju granica između rimskih kolonija Pola i Parentium.

Geološki procesi tipični za krška područja stvorili su u Istri više od 1300 speleoloških objekata. Radi se o jamama, špiljama, pećinama i ponorima od kojih su neki, poput Rašporskog ponora među najdubljima na svijetu. Veći dio ovih objekata mogu posjetiti i istražiti samo profesionalni speleolozi. Pazinska jama proglašena je važnim krajolikom. Ovaj tajanstveni ponor Pazinčice nad kojim još od ranog srednjeg vijeka stoji pazinski Kaštel, nadahnuo je romanopisca Julesa Vernea da u romanu *Mathias Sandorf* provede svog junaka kroz tminu jame nakon bijega iz Kaštela. Istra obiluje špiljskim objektima. Neki od njih su valorizirani i dostupni za posjetitelje. Jedna od najvećih spilja u Istri je spilja Mramornica. Spominje se već davne 1770. kada ju je posjetio i opisao poznati putopisac Alberto Fortis. Jama Baredine je krški fenomen, geomorfološki spomenik prirode i prvi speleološki lokalitet Istre uređen za turističku namjenu, za posjete otvoren od 1995. U srcu Istre, kraj sela Feštini, nedaleko od Žminja svojim se prirodnim ljepotama ističe špilja Feštinsko kraljevstvo.

Istarske rijeke Raša, Mirna, Dragonja, Boljunčica, Pazinski potok (Pazinčica, Fojba), uz mnoštvo malih potoka, oblikovale su kroz tisućljeća prostrane doline, usjeke, jame i strme kanjone. Aktivnost ovih danas malenih i pitomih vodotokova, stvorila je niz zanimljivih lokacija. Selo Kotli dobilo je ime po udubinama koje je Mirna padajući u slapovima dubila u kamenu. Nekad je to bilo gospodarski najjače selo na Humštini, a danas su Kotli zaštićena ruralna sredina. Spuštajući se prema Buzetu Mirna je oblikovala jezerca, slapove, usjeke uz koje je uređena staza „Sedam slapova“. Jedan od najljepših slapova u Istri je 24,5 metara visok Sopot pored Pična, do kojeg vidi Staza sv. Roka. Pored Momjana nalazi se špilja Cingarella i istoimeni slap. Pješačka staza Dolinom mlinova iz Pazina vodi prema slapovima Pazinski krov i Zarečki krov.

Budući da je smještena na razmeci između Sredozemnog mora i planinskih lanaca Dinarida i Alpa, u Istri s biljno geografskog gledišta možemo pronaći biljne vrste dinarskog, alpskog i sredozemnoga područja. Danas u Istarskoj županiji šume zauzimaju oko 34% ukupne površine. Četiri reprezentativne šumske zajednice smještene na istarskom poluotoku su šuma hrasta crnike i crnog jasena, šuma hrasta medunca i bijelog graba, bukova šuma s jesenskom šašikom i kulture crnog bora. Za očuvanje prirodne raznolikosti i samog života u Istri od iznimne su važnosti zaštićena šumska područja. Tu ubrajamo Posebni rezervat šumske vegetacije Motovunska šuma koji se prostire na površini od 275 ha od Istarskih toplica do pritoka Butonige u rijeku Mirnu, Posebni rezervat šumske vegetacije je Kontija, sjeverno od Limske zaljeva, kao i park-šume Šijana, Busoler, Zlatni rt i Škaraba.